

רתיעה לעומת פזיזות

היום ההוא נועד לשמחה. בני ישראל השלימו את בניית המשכן. בשבעת הימים האחרונים ערך משה את ההכנות לקידושו.¹ עתה, ביום השמיני, א' בניסן, שנה בדיוק לאחר שבני ישראל קיבלו את המצווה הראשונה שלהם ערב יציאתם ממצרים, עמדה עבודת המשכן להתחיל. חז"ל אומרים שבשמיים הייתה אז שמחה גדולה, שכמוה לא הייתה מאז בריאת העולם.²

אך האסון היכה. שני בניו הגדולים של אהרן הקריבו לפני ה' "אֵש זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֱתָם" (ויקרא י', א), והאש מהשמיים שאמורה הייתה לאכל את הקרבנות אכלה גם אותם. הם מתו. שמחת אהרן הפכה לאבל. "וַיִּדַּם אֱהֲרֹן" (י', ג). האיש שהיה דוברו של משה לא יכול עוד לדבר. המילים היו בפיו לאפר.

יש בפרשייה הזו גרעין קשה להבנה. הוא נוגע לקדושה. לקדושה יש אנרגיה הדומה לאנרגיה גרעינית: כאשר אין משתמשים בה כראוי, כוח ההרס שלה אדיר. אך יש בפרשיית מות נדב ואביהוא גם גרעין אנושי יותר ומוכן יותר. מועלות בו שתי גישות למנהיגות, הקיימות גם בימינו.

תחילה, גישתו של אהרן. בתחילת פרשת השבוע מסופר כיצד משה קורא לאהרן להיכנס לתפקידו ככוהן גדול. "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

אֶהְרֹן: קִרְבְּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת חַטָּאתְךָ וְאֵת עֹלֹתְךָ וְכִפֹּר בְּעֶדְךָ וּבְעֵד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת קִרְבֶּן הָעָם וְכִפֹּר בְּעֶדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' (ט, ז). חז"ל דייקו מהמילים "קִרְבְּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ" שאהרן היסס תחילה להתקרב אליו ונזקק לזירוזו של משה: "שהיה אהרן בוש וירא לגשת. אמר לו משה, למה אתה בוש? לכך נבחרת!"³

מדוע התבייש אהרן? חז"ל הציעו שני הסברים, ואת שניהם מביא רמב"ן בפירושו לפסוק זה בפרשה. על פי ההסבר הראשון, אהרן נתקף אימה מפני ההתקרבות הפתאומית אל השכינה. ההסבר השני הוא שאהרן ראה את קרני המזבח ונזכר בקרניו של עגל הזהב, חטאו הגדול. הייתכן, חשב, שדווקא הוא, שמילא תפקיד מרכזי במאורע הנורא, יקבל עתה לידי את תפקיד הכפרה על חטאי העם? כלום אין זה ראוי שיעשה זאת אדם נקי מחטא? בא משה והזכיר לאחיו שהכפרה על החטאים היא ייעודו של המזבח, ואם ה' בחר בו להיות כהן גדול ולשרת אצל המזבח סימן שחטאו שלו כופר.

אפשר להציע הסבר שלישי, אומנם רוחני פחות. עד עכשיו, אהרן היה שני למשה מכל בחינה. נכון, הוא ניצב תמיד לצדו, עזר כנגדו בדיבור ובהנהגה. אבל יש הבדל פסיכולוגי עצום בין היות שני בדרגה לבין היות מנהיג בזכות עצמו. רובנו ככולנו מכירים דוגמאות לאנשים המצטיינים בתפקידם כמספר 2, אך נבעתים מהמחשבה שיצטרכו להנהיג בעצמם.

יהיה אשר יהיה ההסבר הנכון – ואולי נכונים כולם גם יחד – אהרן נרתע מפני כניסה לתפקידו החדש, ומשה היה צריך לנסוך בו ביטחון. "לכך נבחרת!"

הגישה השנייה מתגלמת בסיפורם הטרגי של שני בני אהרן, נדב ואביהוא, אשר הקריבו "אֵש זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֱתָם". חז"ל הציעו

כמה הסברים למהות חטאם של שני האחים, המבוססים על קריאה צמודה במקומות נוספים בתורה המאזכרים את האסון. יש אומרים שמתו כי שתו לשכרה.⁴ יש אומרים שהיו גאוותנים וראו עצמם נעלים משאר העדה. משום כך לא התחתנו.⁵ אחרים אומרים שנדב ואביהוא פסקו הלכה בעצמם שיש להבעיר את האש למזבח, במקום לשאול את משה אם הדבר מותר.⁶ ודעה נוספת: הם חיכו בסתר לבם שמשו ואהרן ימותו וההנהגה תעבור לידיהם שלהם.⁷

נסביר את חטאם כאשר נסביר – בכל מקרה נראה בבירור שהאחים היו להוטים מדי לשמש מנהיגים. התלהבותם לקראת ההשתתפות הפעילה בחנוכת המשכן סחפה אותם לעשות דבר שלא צו לעשות. הם אמרו לעצמם – האם משה לא פעל ביוזמתו הפרטית כששבר את הלוחות אחרי חטא העגל? אם הוא יכול לפעול בספונטניות, למה אנחנו לא?

הם שכחו את ההבדל שבין כוהן לנביא. כפי שראינו בשיחות קודמות, נביא חי ופועל בתוך הזמן: ברגע מסוים, השונה מכל הרגעים האחרים. כוהן חי ופועל בנצח, וממלא חוקים שלעולם לא ישתנו. ה"קודש", ממלכתו של הכוהן, נקבע מבעוד מועד לפרטיו ולדקדוקיו. הקודש הוא המקום שכל ההחלטות מסורות בו לאלוהים. לא לאדם.

נדב ואביהוא לא הבינו אל-נכון שיש שני סוגים מובחנים של מנהיגות. מה שהולם סוג אחד עלול להיות לגמרי בלתי הולם בסוג השני. שופט איננו מדינאי. מלך איננו ראש ממשלה. מנהיג דתי איננו סלבריטאי המבקש לו פופולריות. כאשר מנהיג מבלבל בין התחומים, הכישלון הוא שלו – אך הנזק נעשה גם לתפקיד עצמו.

דומה שאהרן ובניו היו הפכים. אהרן היה זהיר יתר על המידה, ומשה צריך היה לשכנע אותו להתחיל. ואילו נדב ואביהוא לא היו

זהירים דיים. קצרה רוחם להטביע את חותמם האישי על תפקיד הכהונה. וקפזונם הכשילם.

לפנינו שני אתגרים העומדים בפני מנהיגים בכל דור ודור. הראשון הוא ההירתעות להנהיג. למה דווקא אני? למה ללכלך את הידיים? בשביל מה לי האחריות וכל הכרוך בה – רמות הדחק הגבוהות, הכמות העצומה של העבודה, הביקורת הבלתי פוסקת שמנהיגים סופגים תמיד? ובכלל, האם אין אנשים אחרים מוכשרים ומתאימים ממני?

אפילו הגדולים מכולם היססו. משה רבנו, מול הסנה הבוער, מצא סיבה אחר סיבה מדוע הוא איננו האיש המתאים למלאכה. ישעיהו וירמיהו העידו על עצמם שאינם מתאימים. יונה נקרא אל הדגל וברח. האתגר אכן מבהיל. אבל אם אתם מרגישים שנקראתם למשימה, אם אתם יודעים שהמשימה חיונית וחשובה, יש רק דרך אחת נכונה שתלכו בה: לומר "הנני". כלשון כותרתו של ספר מן השנים האחרונות, "להרגיש את הפחד ובכל זאת לעשות".⁸

האתגר השני, הנגדי, הוא זה שמסמנים נדב ואביהוא. יש אנשים שרואים את עצמם כמי שצריכים להיות המנהיגים. הם משוכנעים שהם יכולים לעשות את זה טוב יותר מכולם. זכורה הערתו המפורסמת של הנשיא הראשון חיים ויצמן, שהוא עומד בראש מדינה ובה מיליון נשיאים.

מרחוק, הכול נראה קל. האין זה ברור שהמנהיג צריך להיות א' ולא ב'? האנושות מלאה בנהגים פוטנציאליים היושבים במושב האחורי ויודעים הכול טוב יותר מהאוחז בהגה. אם רק תיתנו להם את ההגה לידיים... למעשה, אם תיתנו להם את ההגה לידיים הם יחוללו נזק רב. הם לא יישבו מעולם בכיסא הנהג. אין להם מושג איך נראה

העולם מכיסא הנהג: כמה רבים הם השיקולים שיש להביא בחשבון, על כמה קולות התנגדות צריך להתגבר, וכמה קשה להתמודד עם לחץ המאורעות ובו בזמן לא להסיר את המבט מהאידיאלים והמטרות ארוכי הטווח. נשיא ארצות הברית המנוח ג'ון קנדי אמר שההלם הקשה ביותר שחווה לאחר שנבחר לנשיא היה כאשר "נכנסנו לבית הלבן וגילינו שהמצב גרוע כמו שאמרנו במערכת הבחירות". שום דבר איננו מכין את המנהיג לזירה האמתית, למימיה הקרים והסוערים והמחשבים להטביעו, כל עוד לא קפץ אליה.

מנהיגים נלהבים מדי, או בטוחים בעצמם יתר על המידה, עלולים להזיק. בטרם נעשו מנהיגים, פירשו את המאורעות מזווית הראייה שלהם. הם לא הבינו שמנהיגות כרוכה בהתייחסות לזוויות ראייה רבות, ובתמרון בין שלל השקפות עולם וקבוצות אינטרס. אין פירוש הדבר שהמנהיג צריך לנסות להשביע את רצון הכול. אלה העושים כך נידונים שלא להשביע את רצונו של איש. ובכל זאת, מנהיג צריך להתייעץ וצריך לשכנע. לא פעם הוא נדרש לכבד תקדימים או מסורת של מוסד זה או אחר. עליו לדעת בדיוק מתי לנהוג כפי שנהגו מנהיגים קודמים ומתי לא. כל אלה מחייבים שיפוט מחושב. לא היסחפות פראית בלהט הרגע.

נדב ואביהוא היו בוודאי אנשים גדולים. הבעיה הייתה שגם הם חשבו כך. הם לא דמו לאביהם אהרן, שחשש שאינו ראוי ושצריך היה לשכנע אותו להתקרב אל המזבח. נדב ואביהוא התאימו לתפקיד ההנהגה מכל בחינה, למעט אחת: שהם לא חשבו שאינם מתאימים.⁹

אם רצוננו לעשות גדולות ונצורות, אנו חייבים להיות מודעים לשני הפיתויים הללו. האחד הוא הפחד מפני הגדולה: מי אני? השני הוא השכנוע העצמי בגדולה: מי הם? אפשר לעשות דברים גדולים אם (א) ה"מה" חשוב לנו יותר מה"מי", (ב) אנו נכונים להקדיש

למשימה את מרב מאמציו בלי לחשוב עצמנו עליונים מזולתנו, ו-(ג) אנו יודעים להתייעץ – ואת זאת לא ידעו נדב ואביהוא לעשות.

אנשים נעשים מנהיגים לא משום שהם גדולים. להפך. הם נעשים גדולים מפני שהם מוכנים לשרת כמנהיגים. אין זה חשוב שאנו רואים את עצמנו בלתי מתאימים. אדרבה, גם משה ראה כך את עצמו, וגם אהרן. מה שחשוב הוא הנכונות לומר ביום פקודה "הנני".

שאלות לשולחן השבת

- מדוע החל יום א' בניסן כיום של שמחה?
- במי תבטחו יותר, במנהיג המהסס להנהיג או במנהיג המסתער על התפקיד בפזיזות?
- האם אחד מן הקצוות הללו משפיע עליכם בתחומי חיים אחרים, לאו דווקא כשאתם ממלאים תפקיד מנהיגותי?

1 כמתואר בפרק מ בספר שמות.

2 מגילה י"ע"ב.

3 רש"י על הפסוק, על פי ספרא.

4 ויקרא רבה יב, א; רמב"ן על ויקרא י, ט.

5 ויקרא רבה כ, י.

6 עירובין סג ע"א.

7 סנהדרין נב ע"א.

8 סוּחַן ג'פרס, להרגיש את הפחד ובכל זאת... לעשות: תהליכים מעשיים לשחרור מפחד וכעס לעוצמה, כוח ואהבה, מאנגלית: דפנה בן-יוסף, כרכור: פראג, 2015.

9 המלחין הקטור ברליוז אמר פעם על מוזיקאי צעיר: "הוא יודע הכול. הדבר היחיד שחסר לו הוא חוסר-ניסיון".